

Մայր եկեղեցւոյ բնակէն հրապարակաւ ուղղած է ժողովո՞րդեան, սպառնալով հրաժարել ինքն եւ հրաժարեցնել Կոլոտը, եթէ կիրքերու հանդարտութիւնն Ազգին մէջ չի թագաւորեր՝:

(Ընդունուիլ)

ՅՕ.ՁԹ. ՎԱԿԱՐԱՊ Բ. ԹՈՐԳԱՍԵՆՈՒ

ԱՅԳԱԳՐԱԿԱՆ

ԱՆԱՀԻՑ-ԱՐԵՆ-ԱՍՏՂԻԿ

ԵՒ ՀՈՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱՆՈՒՆ ԱԵՊԻ “ԳԵՂՁՈՒՆ-ԻՐԵ-ԳՐԱՅԵՐԸ

Մեր ժողովրդական վեպին (“Սասմայ Դուր”, կամ “Սասմայ Յուն”) մէջ յաճախ կը հանդիպինք՝ Բառսու-ճող-Ժամ, կամ՝ Բառսու-ճող-Ժամ-Գըհար, անուն իշխանազուն աղջկան մը պատկերին:

Ուրիշ տեղեր կը յիշուին նաեւ “Դեղձուն Դամ”, անուն իշխանուհիներ (Արեղեանի եւ Հայկունիի) փոփոխաներուն մէջ:

Վեպէն գուր՝ հեղինակներու մէջ ալ նման անուններով գեղանի իշխանուհիներու պատկերներ շատ կան, աւելորդ անգամ մ'ալ ապացուցելու՝ հեղինակներուն իրական արժէքը՝ “Կալազար-Ջլիֆախան, հեղինակին մէջ կը յիշուին” 40-ճող-Ջլիֆախան, կամ՝ “Ջլիֆա-Ջլիֆախան”, անուն գեղուհի մը: “Ջլիֆա-խան” պարսիկ բառանունը կը թարգմանուի “լէւի”, լիւի-իւն = Դեղձան մաշ, Դեղձան գուռը Ժամբով, որ նոյն է վեպին “Դեղձուն-Դամ” անուն հետ:

Դարձեալ, “Արեղե-Դեանգեղեւ, հեղինակին մէջ՝ Արեղե-Դեանունը հայերէնի կը թարգմանուի իբր Ուրեղե, Ուրեղե, Ուրեղե (Գուր) կամ Արեղե = գետ, խոպոպ վարս Ձըլգաղի = 40-ճիւղամատուր: Անճող-ճիւղ = Ժամ սակի > սակի-Ժամ:

Ուրիշ տեղ մը կը յիշուի Արեղե-Դեանուն (40 ճող Ժամ) անուամբ աղջիկ մը Ձիւնալինայ թագաւորին: Արեղե-Դեանուն նոյն նշանակութիւնն ունի Դարձեալ. — Լեւի թուրքերէն (գըրգ) = 40. Կուր = թուրք. = Ժամուր, վարսաւոր: Ուրեղե 40-Լուրսուր, 40-ճիւղ Ժամ ունեցող:

որուն անունն է — ըստ փոփոխակի — Գըհար (Գոհար):

Պարզ Գուր կամ Գուր-Դեանուն անուն մը ալ կը յիշուին գեղուհիներ զանազան փոփոխաներէ: Մէկուն համեմատ՝ Գոհարը՝ Պարիկ-Մհերի զըլցին մէջ Պարիկ թագաւորի (Բաղդատի խալիֆայի) աղջիկն է, եւ Մհերին կին կը դառնայ: Միւսին մէջ՝ Պարսու աղջիկ Գոհար-խալիֆայի՝ հակառակ Հայկունի թագաւորի ուղեւուն՝ կը արուի Մհերին կին (խալա-թեանցի փոփոխ):

Արեղե Մհերի կին կը յիշուի Բառսու-ճող-Ժամ, որուն անունը կ'որոշեն կարգ մը փոփոխաները՝ Բառսու-ճող-Ժամ-Գուր:

Փոփոխակով մ'ալ՝ Դեղձուն-Դամն եւս Բառսու-ճող կը կոչուի, եւ ստորեւ բացատրուեր է՝ Բառսու ճիւղ Ժամ ունեցող:

Ամփոփելով ժողովրդական վեպի ու հեղինակներուն մէջ այսքան ընդհանուր կերպով տարածուած վիպական անունն մը փոփոխաներն ու իր վրայ վերցուցած նկարագիրը, — Բառսու ճիւղ Ժամ ունեցող, կամ Ոսկեգէտ = Դեղձան-Ժամուր — անկարելի է չբացատրել առասպելական Շամիրամի եւ Դիցաբանական Անահիթ-Աստղիկի գեղեցիկներուն հետ:

Մէկը յայտնի իր կանոն-վաւառոյ բնոյթով, միւսն իր զգեստութեան համբաւով, երրորդն իր գեղեցիկութեան շնորհով:

Շամիրամի անունն հետ կապուած Դամբուր անանգութիւնը գուռ կը բանայ համեմատելու 40-ճող-Ժամի հետ:

Վանի Արտաման գիւղին հիւսիսակողմը կայ ջաղի քարի պէս մէկ կշտին վրայ բնկած Ժայռ մը՝ բալարաթըր ակօսաձեւ զոյգ գիծերով: Այդ Ժայռը՝ կը կոչուի Դամ-Դոյ, եւ անանգաւոր կը պատմուի թէ՛ Շամիրամ իր գլխին ելիւր ծաւիլ իբր պարսաթիկ գործածելով՝ այդ քարը Վանի բերդին նետեր է հնո, 2 — 3 Ժամ հեռու (համա. նաեւ “Գորդ-Բորդ” 107):

Ժողովրդական վեպն ունի տարբեր յիշուածք մը՝ Դամ-Դոյ ու թիւ: Երբ Ռոստամ՝ ճշալի գաւին զոհ կ'երթայ՝ կ'ընայ հորի մը մէջ՝ Ռոստամի մայրը կու գայ հորին բերան, — “Մէրիկ, — կը ձայնէ Ռոստամ, — ձիկ տիւ խանի, չէ՛ թիւ մարդ չկընայ խանի. քիւ Դոյ թալ տակ, եւ ձի թալիմ քիւ Դոյ, ձի քիւն գիւս: — “Մեր ուր Դոյի կախից տակ, Ռոստամ թըռաւ, մըր Ժամեր բռնեց. մեր Ժընայ (սանկ) գլուխ զախով զանեց, որ քիւնց՝ Ռոս-

1 “Ձաւիւն Գաթ, Հայոց, Հասար Գ. ԵՂ 812:

տամ խորու բերնից թռաւ կեռ կեռ սահամայ
ճանախ գնաց, ընկեաւ գիւս:

Հիմայ՝ դեմ-դեմ բերնից բազդատու-
թեան միւս եզրեքը: — Դրախի կամ Ռոս-
տամ Նոյն են ժողովրդեան ժողքին մէջ: —
«Դրախի ու Ռոստամ մէկ է, ֆարզ չկայ ինձ,
(Հայկունիի փփխկ): Մհեր եւ Ռոստամն ալ
նոյն անձն են՝ Ձայով: — «... քրտեր կ'ըսեն
Դրախի քիտլոգ էր, անուխոր՝ Մհերի անուն
քրտեան Ձալ կ'ըսեն, (Իմ մէկ փփխկ):»

Ուրեմն ներքին է ենթադրել թէ՛ 40-ձող-
եամ Գըհար որ Մհերի մայրն է՝ մայրն է նաեւ
Ռոստամին, կամ Ռոստամի քաջածամ մայրը՝
մայրն է գարնեալ Դրախի-Մհերին: Իսկ աւան-
դովթեան յետահանգոյց կապով՝ Էսմիրամ ու
40-ձող եամ Գըհարը թէ Նոյն չեն՝ գոնէ իրա-
րու նմանութիւն կը բերեն:

Անահիտի Ունիթի, «սիւնայ, «սիւնայ» —
«սոկու պատկեր» նկարագիրն ինքնին բաւ է՝
գնեմմատութեան հետեւ 40-ձող-եամի հետ,
որ ուրիշ անունով կը կոչուի Գեղձու-Դամ,
գեղձան մազեր ունեցող, սակի եամբով շրջա-
նակուած գէմքի տեր, եւն: Թողուց քիցա-
ռասպելական հանգիստութիւնը Անահիտի Աստ-
ղին եւ Գեղձու-Դամի, որ պարզապէս Ունի
Արեւ աստուածութեան խորհրդանշանն է . . .

«Գոհար խանուհը» — ըստ փոփոխակի
— աստղապաշտ է, այսինքն հմայական ար-
հեստի ծանօթ՝ ինչպէս Բառսուն-ձող-եամ
Գըհար, կամ Գեղձու-Դամի, Զարբերութիւն
չկայ՝ եթէ գիցարանօրէն ըսուի թէ՛ Գոհար-
Արեւը աստղական աշխարհի ղեկավարն է:

«Գըհարը կ'ըսուի նաեւ Էնիթ-Ան-
Իան Գիւնար, եւ իբր Զենով-Յովանի կնիկ,
Էնիթ՝ պարսկերէն կը նշանակէ սուրբ, մեռել,
իսկ Ան-Իան կամ Անարիան՝ Պանի բարբառով՝
համագոր է անդիմադրելի, ինչպէս, Բոց-Բոցի
(կրակ) իմաստին: — «Անարիան կրակի մէջ
կը վառուի (ընդմոտ հրահազը), եւն:

Ուրեմն Էնիթ-Ան-Իան մահգիրը որ
արուեր է Գոհարին՝ իբր քաղցր ու Նոյն ստեն
ժողով նկարագրի տեր՝ շատ գեղեցիկ կը պատ-
շաճի Գոհարի պէս փայլող Արեւին իր աստու-
գելի — «անձը կիզէ արեւ», «սպը անու շ
արեւ . . .»

Դեռ աւելի խորը մտնելով հայ ժողով-
փոյական վէպին գիցարանական ծալքերուն՝
կը տեսնենք որ մէկ տեղը Լուսի խորհուրդն է
քաղաքը իր լուսով լուսաւորող. «ուրիշ տեղ
մը՝ Էստրու-Էստրու-Էստրու, Խիթիսու կամ Նա-
-

խ-Ֆուս են արեւի ու լուսնի պէս լոյս տուող.
երրորդ անգամ մը՝ Ունի Խիթի-ն է Զրագի պէս
կը վառուի տանիքին վրայ, կամ՝ տորբեր
մէյմէկ թեսակ Լուսա-Տանայիններ լոյս կը
սփռեն իրենց շուրջ, անձն է կամ ընդարձակ
սահմաններու մէջ: —

— Այդ ամէն ինչքան հարազատ պլա-
րանութիւնն են տիեզերքի լուսատու Արեւ-
լուսնակին . . . Մեկը ցերեկ, միւսը՝ գիշեր,
վառելով երկնից կամարին, տիեզերքի տա-
նիքին վրայ, կամ աշխարհի երկնաբայ լուսա-
մուտէն փոխելով իրենց բոցեղ ու պողպատուն
լոյսը՝ «ի ստուերս նստող-գործող մարդկու-
թեան» վրայ . . .

ՊՐԹՈՒՆԻ

ՔԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՔԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԳԻՏՈՂԱԳԻՐՆԵՐԻ

(Շարունակ-թիւն)

19. Տրուիւն մասերը: Վիեննական
Դպրոցի վարդապետութիւնն է թէ Գուստաւ
Հայնեի քի-տրիկ, Գուստաւ Յեւը. (հմմտ. Գաւ-
թիքեան Ս. Գաւրդուհանգոյցի Հայոց, էջ 885
Թառնեան, Հարցի, Ա. Հարս, էջ 416 եւն)
այս դրութեան համաձայն Գիւ. Հ. Մեհե-
վիշեան իւր Արդի Լիւթ-գիւտ-իւն մէջ (էջ
125) — իբրեւ ոչ գաղտնի մեթոդ սովորեալ
մատենագրութեան մէջ յաճախ տեսնուած «փա-
ռաստութիւն, բառը՝ սրբագրելով «փառաստու-
թիւն», Ուղղագրական այս փոքր արարացա-
ւարդն եղիկայ նորագիւտ Չեռագրին ըմպի բն-
թերցուածներով (հմմտ. Գիւտ-իւն-ն Եւրոպա-
յիւն Եւրոպա Նորգիւտ Չեռագրին, էջ 80, տես
նաեւ ՀԱՆԻ. ԱՄՍ. 1904, էջ 64): Ահաւարի
քանի մը ուրիշ վիպութիւններ, որոնցմով նոր
դժ փառաւ Արդի Լիւթագիտութեան Հիշեա-
կին ուղղագրական առաւարի. Արեւ. էջ 109
(այս. 1853) «փառաստութեամբ եւ ուրհու-
թեամբ, նոր հրատարակութեան addh օրինակ-
ներ կ'ընթերցուն «փառաստութեամբ եւ ար-
հեստութեամբ», էջ 79. — Կու-Մ. Ընթաց-իւն,
էջ 838 «որ ընդ Հարս եւ ընդ Ուրուց փառաստու-
թեամբ պատմուի», Մատենագրական թիւ 2
Չեռագրի կը կարգայ «փառաստութեամբ պա-
տուեալ. թ. 129ա. — Կոլոն, էջ 11 «բարձր-
գիտ բարբառով ի փառաստութիւն գառնայ»,
գոր միւս օրինակը սուրբ կ'ընթերցուն «ի փառա-
ստութիւն», նշոյնքն Ու. Մատենի Միլիան-իւն
Ա. էջ 309) «Սերտեքն ի փառաստութեան
պայպէս առնէ, հաստածը ի լուսնոյն կը կար-
գացուի «ի փառաստութեան, ինչպէս «փառ-